

Anmälan om Region Uppsalas vaccination av minderåriga mot covid-19 utan vårdnadshavares samtycke

Beslutet i korthet: Region Uppsala krävde inte vårdnadshavares samtycke vid vaccination mot covid-19 för ungdomar i åldern 15–17 år. Regionen använde sig i stället i första hand av mognadsbedömningar.

Vid hälso- och sjukvård av barn krävs som huvudregel vårdnadshavares samtycke om det inte står klart att barnet har nått en sådan mognad att det självt kan ta ställning till åtgärden i fråga. Vilken mognad som krävs i det enskilda fallet beror på vårdåtgärdens art och angelägenhetsgrad. När det gäller den aktuella åtgärden – vaccination mot covid-19 av ungdomar i åldersspannet 15–17 år – har chefsJO inga synpunkter på regionens val att inte kräva vårdnadshavares samtycke som utgångspunkt för att i stället tillämpa individuella mognadsbedömningar i de enskilda fallen.

ChefsJO har inte heller några anmärkningar mot regionens utformning av kallelsen till vaccination.

Anmälan

I en anmälan som kom in till JO den 28 juli 2021 framförde AA klagomål mot Region Uppsala. Hon anförde bl.a. följande:

Regionen har kontaktat hennes 15-åriga son i syfte att vaccinera honom mot covid-19 utan att begära hennes medgivande som vårdnadshavare. Kallelsen var även utformad på ett sätt som gjorde att man fick intryck av att vaccinationen var obligatorisk.

Utredning

JO hämtade in ett exempel på en kallelse gällande vaccination mot covid-19 som Region Uppsala hade skickat till ungdomar födda 2005 eller tidigare och som ännu inte fyllt 18 år. I kallelsen stod bl.a. följande:

Du har tid för vaccination mot covid-19

Covid-19 (corona) är en sjukdom som kan bli mycket allvarlig och vaccin ger ett bra skydd. Genom att vaccinera dig hjälper du till att rädda liv och stoppa

pandemin. Vaccinet är gratis. För att vaccinet ska fungera behöver du ta två doser. Den första tiden är för dos 1, den andra är för dos 2.

Fredagen den xx augusti 2021, klockan 10:30

Tisdagen den xx september 2021, klockan 10:00

[--]

Av- eller omboka din tid

För att ändra eller avboka din tid, logga in på webbplatsen 1177.se och gå till rubriken Bokade tider, eller ring ...

Om du redan är vaccinerad och har fått detta brev av misstag ber vi om ursäkt. Vänligen avboka din tid enligt ovan. Om du inte vill vaccinera dig ska du också avboka.

JO begärde därefter att regionstyrelsen inom Region Uppsala skulle yttra sig över AA:s anmälan. I sitt remissvar den 21 december 2021 anförde regionen i huvudsak följande (bilagorna har här utelämnats):

Region Uppsala ansvarar liksom övriga regioner i Sverige för vaccination mot covid-19 inom respektive län. Hur vaccinationerna ska gå till och i vilken ordning medborgare bör erbjudas vaccination sker efter rekommendationer och direktiv från Folkhälsomyndigheten. Regionerna ersätts med nationella medel enligt en nationell överenskommelse som grundar sig på att direktiven angående vaccinationerna följs.

Under våren och sommaren 2021 erbjöds och gavs vaccinationer mot covid-19 till den vuxna befolkningen enligt Folkhälsomyndighetens direktiv i fyra faser. Folkhälsomyndigheten meddelade därefter under sommaren 2021 att man rekommenderade att även ungdomar 16–17 år gamla skulle erbjudas vaccination mot covid-19. Kort därefter förtydligades direktiven att gälla att ungdomar födda 2005 eller tidigare. Från den 11 oktober rekommenderas även barn 12 år och äldre att vaccineras.

Inför att vaccination skulle erbjudas till barn och ungdomar födda 2005 eller tidigare rekommenderade Folkhälsomyndigheten regionerna att antingen inhämta samtycke från i förekommande fall två vårdnadshavare eller att göra en individuell mognadsbedömning av varje individ inför varje vaccination. Region Uppsala beslutade att i första hand använda mognadsbedömning och instruktioner om hur de skulle genomföras togs fram (se bilaga). Instruktionen utvidgades till att användas från 15 år och uppåt när besked om att alla som var födda 2005 eller tidigare skulle erbjudas vaccin. Som stöd för beslutet användes 1 kap. 8 § patientlagen samt 4 kap. 3 § patientlagen. Med det som grund gjordes bedömningen att då den underårige bedömts som tillräckligt mogen att själv besluta sig för att genomföra vaccinationen ska barnets vilja gälla. Barnets vilja ska således tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad. Det som bidrog till beslutet att använda mognadsbedömning var också att det rutinmässigt används inom sjukvården vid vård av tonåringar. Exempel på detta är när en läkare förskriver antibiotika eller när en barnmorska förskriver p-piller efter bedömning att tonåringen är mogen att klara av behandlingen och i dessa fall sker bedömningen utan speciellt formulär.

I brevet som skickats (se bilaga) finns uppgifter om att tid för vaccination har reserverats och var vaccinationen då kommer att ske. Formuleringarna har valts för att vara så tydliga som möjligt och för att kunna skickas till många personer utan att missförstås. Det framgår tydligt att det finns möjlighet att avboka sin tid om man inte vill bli vaccinerad.

Av en bilaga till regionens yttrande, som avsåg rutiner vid utförandet av mognadsbedömning, framgick bl.a. att om vårdgivaren i patientsamtal

uppfattade att den minderårige inte var införstådd med vad vaccinationen innebar eller syftet med denna skulle inte vaccination ges utan ny tid bokas efter inhämtat samtycke från vårdnadshavare.

AA kommenterade remissvaret.

Rättslig reglering m.m.

Allmänt om hälso- och sjukvård

Med hälso- och sjukvård avses i hälso- och sjukvårdslagen (2017:30), HSL, bl.a. åtgärder för att medicinskt förebygga, utreda och behandla sjukdomar och skador (2 kap. 1 §). Vaccinering omfattas alltså av begreppet hälso- och sjukvård enligt lagen (se t.ex. prop. 1981/82:97 s. 111).

Enligt 3 kap. 1 § andra stycket HSL ska vården ges med respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans värdighet. En utgångspunkt är att vården ska vara frivillig och genomföras i samråd med den som är i behov av vård. Hälso- och sjukvårdsverksamhet ska bedrivas så att kraven på en god vård uppfylls, vilket bl.a. innebär att vården särskilt ska bygga på respekt för patientens självbestämmande och integritet (5 kap. 1 § 3 HSL).

En motsvarande bestämmelse om patientens självbestämmande och integritet finns i 4 kap. 1 § patientlagen (2014:821). I patientlagen slås även fast att hälso- och sjukvård inte får ges utan patientens samtycke om inte annat följer av lag. Ett samtycke kan lämnas skriftligen, muntligen eller genom att patienten på annat sätt visar att han eller hon samtycker till den aktuella åtgärden (4 kap. 2 § patientlagen).

När hälso- och sjukvård ges till barn ska barnets bästa särskilt beaktas (1 kap. 8 § patientlagen).

När patienten är ett barn ska barnets inställning till den aktuella vården eller behandlingen så långt som möjligt klarläggas. Barnets inställning ska tillmätas betydelse i förhållande till hans eller hennes ålder och mognad (4 kap. 3 § patientlagen).

Vårdnadshavares rättigheter och skyldigheter

Vårdnadshavares ansvar för sina barn regleras i 6 kap. föräldrabalken. Där anges bl.a. att vårdnadshavaren ska se till att barnets behov av omvårdnad, trygghet och en god fostran blir tillgodosedda (1 och 2 §§). Vidare anges att ett barns vårdnadshavare har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter (11 §). Vårdnadshavaren ska därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta allt större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Står barnet under vårdnad av två vårdnadshavare, ska vad som sägs i bl.a. 11 § gälla dem tillsammans (13 § första stycket).

Barnets självbestämmande ökar med stigande ålder och mognad. Det innebär samtidigt att vårdnadshavarnas rätt att besluta om barnets personliga

förhållanden tunnas ut ju äldre och mognare barnet blir. Det går inte att ange någon bestämd ålder för när ett barn själv kan bestämma i frågor som rör hans eller hennes personliga angelägenheter. Bedömningen måste göras i varje enskilt fall (jfr prop. 1994/95:224 s. 35 och 54 samt JO 2006/07 s. 212).

Smittskyddslagen

Under perioden den 2 februari 2020 till den 1 april 2022 var covid-19 definierad som en allmänfarlig och samhällsfarlig sjukdom (se bilagorna 1 och 2 till smittskyddslagen [2004:168] och den nu upphävda förordningen [2020:20] om att bestämmelserna i smittskyddslagen om allmänfarliga och samhällsfarliga sjukdomar ska tillämpas på infektion med 2019-nCoV).

I smittskyddslagen anges bl.a. att smittskyddsåtgärder ska bygga på vetenskap och beprövad erfarenhet och inte får vara mer långtgående än vad som är försvarligt med hänsyn till faran för människors hälsa. Åtgärderna ska vidtas med respekt för alla människors lika värde och enskildas integritet (1 kap. 4 §).

Det är Folkhälsomyndigheten som ansvarar för samordning av smittskyddet på nationell nivå och som ska ta de initiativ som krävs för att upprätthålla ett effektivt smittskydd. Folkhälsomyndigheten ska följa och vidareutveckla smittskyddet. Folkhälsomyndigheten ska också följa och analysera det epidemiologiska läget nationellt och internationellt (1 kap. 7 § smittskyddslagen). Därutöver ansvarar varje region för att behövliga smittskyddsåtgärder vidtas inom regionens område, i den utsträckning annat inte följer av smittskyddslagen (1 kap. 8 §).

Bedömning

Vaccination utan vårdnadshavares samtycke

AA har klagat på att Region Uppsala vid vaccination mot covid-19 inte har krävt vårdnadshavares samtycke beträffande hennes 15-åriga son. Enligt utredningen tillämpades denna ordning för ungdomar födda 2005 eller tidigare, alltså personer som vid tillfället var 15–17 år gamla. Regionen har förklarat att Folkhälsomyndighetens rekommendation på området var att regionerna antingen skulle inhämta samtycke från, i förekommande fall, två vårdnadshavare eller göra en individuell mognadsbedömning av varje individ inför varje vaccination. Region Uppsala beslutade att i första hand använda mognadsbedömning och tog fram instruktioner för hur dessa skulle genomföras.

Som framgått av redogörelsen för den rättsliga regleringen kräver hälso- och sjukvård av barn som huvudregel vårdnadshavarnas samtycke om det inte står klart att barnet har nått en sådan mognad att det självt kan ta ställning till åtgärden. Var den gränsen går kan, som beskrivits ovan, inte anges generellt utan måste avgöras från fall till fall. Det finns dock avgöranden i praxis som talar för att vårdnadshavaren normalt har bestämmanderätten över små barn medan huvudregeln anses vara den motsatta för barn över 15 år (se bl.a. prop. 2013/14:106 s. 66).

Av förarbetena till patientlagen framgår även att det centrala för bedömningen av om barnet ska anses moget nog att ensamt få besluta om viss vård eller behandling är om barnet kan tillgodogöra sig relevant information och överblicka vilka konsekvenser som hans eller hennes beslut kan få (se prop. 2013/14:106 s. 64 f. och 120). Det framgår vidare att vilken mognad som krävs i det enskilda fallet beror på vårdåtgärdens art och angelägenhetsgrad samt att det krävs en avsevärd mognad för att ett barn ska kunna ta ställning till mer omfattande behandlingar och ingrepp medan yngre barn däremot på egen hand i vissa fall kan samtycka till enklare åtgärder.

I förevarande fall har det rört sig om en åtgärd i form av vaccination mot covid-19 beträffande ungdomar i åldersspannet 15–17 år. Jag har inga synpunkter på regionens val att som utgångspunkt inte kräva vårdnadshavares samtycke för att i stället tillämpa individuella mognadsbedömningar i de enskilda fallen.

Information om vaccination

AA har vidare haft synpunkter på att regionens kallelser till vaccination mot covid-19 har utformats på ett sätt som medfört att vaccinationen kunde uppfattas som obligatorisk. Jag har för egen del inte några anmärkningar mot regionens utformning av den aktuella kallelsen.

Övrigt

Vad som i övrigt har kommit fram föranleder inte något uttalande från min sida.

Ärendet avslutas.